

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXX..... СКОПЈЕ, 1-3 2023

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Бобан Карайејовски

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СЛОВЕНСКИОТ СВЕТ –
ДЕНЕС И ВО ИДНИНАТА

(Шчо напраифме и шчо требит да праиме за однапред)

(Обраќање на трибината на државната прослава на

24 мај – Св. Кирил и Методиј, Охрид, 24.5.2023 Г.) 3

ЈАЗИК

Лилјана Макаријоска, Бисера Павлеска-Георѓиевска

ФРАЗЕМИ СО ДИЈАЛЕКТНА ЛЕКСИКА

ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА 7

Симон Саздов

ЗА НАЗИВИТЕ НА НЕКОИ ГРАМАТИЧКИ ПОИМИ

И НИВНАТА ВРСКА СО ЗНАЧЕЊЕТО 21

Марија Аџанасова

БИБЛИСКИТЕ ФРАЗЕМИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ...33

Јорданка Мавродиева

СОВРЕМЕНА СОСТОЈБА НА ГОВОРОТ НА С. ЃОПЧЕЛИ,

ДОЈРАНСКО (I ДЕЛ) 45

ЛИТЕРАТУРА

Елена Ѓорѓиовска

ЕГЕЈСКАТА ТЕМА КАКО ПАЛИМПСЕСТ

ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ И КУЛТУРА

(кон романот „Земја на бегалци“ од Кица Колбе 53

Маја Анѓеловска-Панова

БОГОМИЛСТВОТО ВО ПУБЛИЦИСТИЧКО-

ИСТОРИОГРАФСКИОТ ОПУС НА ПАВЕЛ ШАТЕВ 65

Маја Лазарова

БАЛКАНОТ – СРЦЕТО НА ЕВРОПА 73

НАСТАВА

Рагу-Михаил Аџанасов

ОБРАЗОВАНИЕТО КАЈ МЕГЛЕНОРОМАНЦИТЕ
ВО МИНАТОТО И ДЕНЕС87

Сара Ѓорѓијоска

УЛОГАТА НА ВИДЕОИГРИТЕ КАКО МЕТОДИЧКА
АЛАТКА ВО НАСТАВАТА ПО КНИЖЕВНОСТ:
ПРЕДНОСТИ И РИЗИЦИ95

Кристијан Лазарев

ЗОШТО „ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ“ Е НАЈСООДВЕТЕН
ТЕРМИН ЗА ПОСОЧУВАЊЕ НЕКАКВА ТЕЛЕСНА/
МЕНТАЛНА ОТСТАПКА КАЈ НЕКОГО111

ПРИКАЗИ

Весна Мојсова-Чейишевска

ЗБОРНИК ОД КОИ КНИЖЕВНАТА И КУЛТУРНАТА
МЕМОРИЈА (КЕ) СЕ КРИСТАЛИЗИРААТ (за Зборникот
Македонска книжевна архива: од ракопис до дигитална
култура. Скопје: ИМЛ, 2022, 397 119

Весна Мојсова-Чейишевска

РАЗЛИЧНОСТА Е ПРЕДНОСТ
(за книгата за деца од Љубинка Донева,
Откривање на кодот. Кочани: Љ. Донева, 2022)123

Иван АНТОНОВСКИ

КНИГИ ЗНАЧАЈНИ ЗА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА
Димитар Пандев и Славе Ѓорѓо Димоски. Книга за светите
браќа Климент и Наум Охридски (Охрид: Општина
Охрид, 2022) и Димитар Пандев. Славе Ѓорѓо Димоски во
книжевната критика: македонска и светска
(Охрид: Општина Охрид, 2023)127

ХРОНИКИ

Марија Пандева

ХРОНИКА ЗА XII НАУЧЕН СОБИР
МЛАДИ МАКЕДОНИСТИ
Конференција во чест
на проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова133

IN MEMORIAM

Проф. д-р Снежана Веновска-Анџевска
(1959-2020) 137

Иван Антоновски

КНИГИ ЗНАЧАЈНИ ЗА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА

Димитар Пандев и Славе Ѓорѓо Димоски. *Книга за
свештите браќа Климент и Наум Охридски*
(Охрид: Општина Охрид, 2022) и Димитар Пандев.
*Славе Ѓорѓо Димоски во книжевната криза:
македонска и свешка* (Охрид: Општина Охрид, 2023)

Уште на самиот почеток на овој приказ, мораме да нагласиме дека делата „Книга за светите браќа Климент и Наум Охридски“ и „Славе Ѓорѓо Димоски во книжевната критика: македонска и светска“ се значајни не само за Охрид, туку и воопшто за македонската култура, како и за рецепцијата за неа во меѓународни рамки, особено во славистичкиот свет.

И двете книги се потфати кои би се очекувало дека зад нив, како тим на приредувачи и пишувачи стои институција. Но зад нив стои поривот и посветеноста на проф. д-р Димитар Пандев и Славе Ѓорѓо Димоски. Како културна и научна средина имаме среќа што меѓу нас има и такви посветеници, неуморни истражувачи и проследувачи, исклучително упатени во предметните области кои не се малкубојни, што водени од определбата дека треба и пред научната и пред севкупната јавност да се овозможат капитални дела кои во исто време ќе ја рефлектираат традицијата и ќе ги синтетизираат согледбите на науката и одразот од таа традиција во уметничката литература. Но од друга страна и ќе афирмираат вредности од она што претставува македонски јазичен, литературен и културен код. И се чини исто толку важно е што има кој да ја поткрепи и да овозможи таа нивна посветеност преку конкретни резултати од нивните потфати да биде видлива и достапна за јавноста, македонска и меѓународна – Општина Охрид.

По „Книга за светите браќа Кирил и Методиј“ (Охрид: Општина Охрид, 2022), очекувано беше дека со заграб нова светлина, Пандев и Димоски ќе пристапат кон подготовка на „Книга за светите браќа Климент и Наум Охридски“. Затоа што јасно е видлива и препозната нивната тенденција да не прикажат фрагментарна, туку комплетна и комплексна слика на сето она што е дел од тој македонски код, она што е влог од тој код во славистиката, со спој на научните факти и уметничката литература како конкретна потврда на традицијата. И очекуваното се случи, и тоа во текот на истата, 2022 година. Што уште повеќе ја потврдува согледбата дека зад вакви авторски и издавачки проекти се очекува да стои институција, а во лучајов стои осветеноста на двајца неуморници на македонската

реч. Следствено, има две можности да се дојде до вакво издание во олку кус период – на него да е работено уште многу претходно или пак, во него, во краток временски период да се синтетизира познавањето и истражувањето кое се остварувало со години. А во случајот на Пандев и Ѓорѓо Димоски, веројатни се и двете ситуации.

Следејќи го или продолжувајќи го концептот на „Книга за светите браќа Кирил и Методиј“, и „Книга за светите браќа Климент и Наум Охридски“ – публикацијата за нивните најистакнати ученици од лулката на словенската пименост, е поделена на две целини – научен дел и дел којшто се однесува на присуството на Климент и Наум Охридски како тема во македонската книжевност – народна и авторска.

Во научниот дел од книгата, дадени се прегледно делото на Св. Климент и Наум Охридски низ сета македонска историја. Неизбежно е да се одбележи дека забележливо, во децениите наназад, поголем бил научниот интерес за делото на св. Климент, но Пандев, како исклучителен зналец на оваа проблематика и посветеник на медијевистиката, ги издвојува и сите клучни научни оврнувања кон делото на св. Наум. Оттука, мора да се нагласи дека ова можеби е и првото дело од ваков формат, во кое подеднакво праведен однос од научна перспектива има кон двајцата свети браќа.

Не може, а да не се забележи важноста на изборот од најзначајните искажувања и проучувања и на македонските и на светските слависти по однос на Климент и Наум Охридски. Во име на доследноста, мора да се напомене дека таков труд за прикажување на научната перспектива на вреднувањето, делото на св. Климент е направен и претходно, во рамките на проект на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ), но ако ја погледнеме редакцијата ќе сфатиме чиј влог е најголем во тие два обемни тома „Епоха Св. Климент“ – Димитар Пандев. Со оваа книга се прави сериозно поголем исчекор од тој што е направен во изданието на МАНУ, бидејќи во тоа издание, не е детално издвоено она што е клучно, не е издвоено есенцијалното од тие научни оврнувања, додека овде, Пандев од секој важен текст и тоа не само за св. Климент, туку и за св. Наум, како фрагмент го издвојува она што е клучно. Со тоа, Пандев успева во научниот дел, оваа книга да е на уште повисоко рамниште од она на книгата за светите браќа Кирил и Методиј, во која избраните текстови се објавени интегрално. Исклучително тежок и комплексен потфат е од толку голем фонд на текстови да се издвојат најважните, па уште од нив да се издвои она што е есенцијално. Тоа е остварливо само ако зад тој потфат стои исклучителен зналец на конкретната

проблематика. Оттука, мора да се нагласи дека и поради таквиот концепт, оваа книга е значаен влог во натамошните истражувања и осврнувања на делото на св. Климент и на св. Наум Охридски, затоа што секој истражувач кој од сега натаму ќе се занимава со оваа тема/проблематика, за првпат има дело кое е преглед на најреферентните согледби, со детален библиографски приказ и со издвоен клучен дел од конкретните научни трудови

Меѓу кориците на ова издание се и првите публицистички написи за светите браќа Климент и Наум Охридски, текстовите што своевремено ги објавувал првиот македонски публицист Јордан Хаџи Константинов Џинот, сите проучувања на Блаже Конески и на другите македонски проучувачи, но и на странските проучувачи.

Клучно, секој од овие текстови е проследен и со оврнување на Пандев, при што секој од неговите текстови-осврнувања е ново поглавје кон третирањето на прашањето за светите браќа во науката, а се отвораат и некои подзаборавени прашања како заодносот на Прличев кон нив.

Како што во една пригода ќе истакне Пандев, „Постои една циркулација на книги на словата на Климент и Наум Охридски кои на извесен начин го обиколувале сиот словенски свет. Треба да имаме предвид дека јазикот на Климент Охридски во голема мера е вложен во словенската писменост на Македонија, во црковните книги, тоа е јазикот што е пречекан од македонските преродбеници, од Григор Прличев, Рајко Жинзифов, но и руските слависти во 19 век во голема мера за делото на Климент и Наум Охридски дознале од македонските студенти во Москва, од кои најзначаен е Константин Миладинов. Преку делото на Климент и Наум Охридски во една истакната линија светската славистика се запознава со Македонија, македонскиот јазик, македонската книжевна традиција и на извесен начин ги бодрела македонските студенти од тоа време да го продолжат делото на Климент и Наум Охридски и да творат на македонски јазик“ Ама преку оваа книга на Пандев и Ѓорѓо Димоски, современата, денешна славистика има нова средба со деото на великите Климент и Наум и имаме книга која може да биде важна референца во славистичките библиотеки. Преку оваа книга, и новите странски слависти подобро ќе можат да ја запознаваат Македонија. Ама и да се уверат во непрекинатото присуство на клутот кон св. Климент и кон св. Наум во Македонија, вклучително и преку прегледот на текстови од осврнувањата на македонските и охридските општественици, кој е прв ваков преглед објавен досега.

Но, не може да не се каже некој збор и за вториот дел од книгата, приреден од Славе Ѓорѓо Димоски. До сега, најчесто од македонските медиевисти (или од фолклористите

кога станува збор за народното творештво), приредени се неколку избори, антологии и панорами на прсутвото особено на св. Климент во македонската книжевност. Но, несомнено, овој избор на Димоски е најтемелно подготвениот досега кога станува збор за авторката книжевност, при што се согледува дека култот кон светите браќа е присутен кај сите генерации македонски писатели. По избраните текстови од народото творештво, кои покажуваат дека култот кон светите браќа бил сегмент од неговата духовна моќ, се согледува дека во авторката книжевност тие се приутни уште од времето на македонскиот романтизам, преродбата – во нашата позната песната „1762 лето“, Григор Прличев се повикува на духот на Св. Климент. Истиот одраз во духот на романтизмот е присутен и кај Рајко Жинзифов во песната „Охрид“. Во современата македонска литература, сите генерации се навратиле кон мотивот на Климент и Наум почнувајќи од Славко Јаневски, до поновите генерации творци, иако очекувано односот кон овој мотив е различен, ама говори за присуство на традиција на култот.

Овој избор е единствен и по тоа што не се однесува само на поезијата, како претходните, туку и на прозата и драмата, и што притоа во него се опфатени и клучни песни од македонски автори кои во претходните избори биле изоставени. Ако сепак би инсистирале овој избор да го одредиме на границата меѓу антологија и панорама, неспорно е дека станува збор за панорама. Затоа што идејата на Ѓорѓо Димоски не е да го издвои само естетски највредното со најстрог суд, туку пред сè преку изборот јасно да се согледа непрекинато присуство на култот за кое најдобро сведочи токму книжевноста. Овој избор на Домоски е одлична појдовна основа за натамошни истражувања за присутвото на Климент и Наум Охридски во македонската книжевност.

Пандев и Димоски, воведот на оваа книга го завршуваат со зборовите: „Радувај се Клименте, зашто живее твојата писменост, твојата црква. Радувај се, Науме, зашто жива е твојата одбрана на седмочисленичкото ваше заемно дело. И сега и секогаш и во вечни времиња. Значјно и вистинито.“ А ова осврнување кон оваа книга, ние би го завршиле со констатација: радувајте се Клименте и Науме, оти објавена е книга која достоино го прикажува вашето дело, пред македонската, славистиката и светската наука.

Но, неуморноста на двоецот Пандев и Димоски продолжи и со следни изданија зад кон застава Општина Охрид, меѓу кои е и книгата приредена од Димитар Пандев – „Славе Ѓорѓо Димоски во книжевната критика: македонска и светска“. Некој можеби ќе се запраша од каде потребата од вакво издание и зошто токму Пандев да е негов приредувач, имајќи ја предвид соработката меѓу двајцата

автори за други проекти. Ама би започнале со одговор од второто прашање. А кој друг да е приредувач, ако не оној проледвач и познавач на поезијата на истакнатиот македонски поет и есеист, Ѓорѓо Димоски, ако не оној кој е автор на два исклучително темелни текста за севкупното досегашно поетско творештво на Димоски – единтвен меѓу критичарите што напишал два толку темелни текстови. Кој друг, ако не оној што творечкиот пат на Славе Ѓорѓо Димоски го следи од самите негови почетоци, со рецензија за неговата прва поетска книга „Гравири“, објавена одма по појавувањето на стихозбирката во 1979 година, а кој беше и единтвен што за ова поетско дебитирање на Димоски се произнесе и 40 години потоа, при што се согледува дека творештвото на Димоски го следел и пред појавата на првата книга, преку периодиката. Автор кој се вбројува меѓу оние што напишале најмногу рецензии / критички оврти за одделните книги на Димоски, притоа покажувајќи исклучителна упатеност во критичките согледби и на другите критчари – македонски и странски.

Ама, зошто токму ваква книга за Димоски? На ова прашање е потребен пообремен одговор. Како што во предговорот ќе нагласи Пандев, зашто во Димоски „Има нешто митско во него самиот и во неговата поезија. Има нешто трајно во неговото 'продолжува' што продолжува да изненадува со нови стихови и стихозбирки“. Па затоа, за разлика од други автори и од неговата генерација и од генерациите пред него, за кои се смета дека најчесто во триесеттите години од својот физички живот го доживеале својот творечки зенит, Димоски е поет кај кого постојано се дофатуваат нови повисоки естетски предели, иако се чини цел живот пее неколку свои големи песни.

Едноставно, оваа книга ни е потребна, зашто Димоски е „жив класик на македонската поезија и воопшто на литературното создавање“, како што ќе нагласи Венко Андоновски, а кон таквите живи класици имаме исклучително голема обврска како културна средина.

Но, тоа не се единствените причини зошто е потребна оваа книга. Оваа книга е потребна и за да ја синтентизира македонската критичка реч, затоа што како за ретко кој друг македонски поет, за творештвото на Славе Ѓорѓо Димоски се искажале голем број македонски критичари и тоа од двете категории – книжевни истражувачи и поети-критичари. Следствено, Славе Ѓорѓо Димоски е поет кој со своето творештво ја има добиено критичката почит и од книжевната наука, и од своите собраќа по перо, поетите-современици, и тоа и од генерациите пред него, и од неговата и од тие по него, како ретко кој друг македонски автор. Но се чини во морето од текстови, до објавувањето на оваа книга, тоа и не беше многу видливо. Или, поконкретно – не

беше до крај забележано. А Матеја Матески, Георги Старделов, Данило Коцевски, Јордан Плевнеш, Милан Ѓурчинов, Слободан Мицковиќ, Атанас Вангелов, Гане Тодоровски и Иван Џепароски и самиот Пандев, авторот на оваа книга се дел од авторитетите на македонската култура што досега се произнеле за творештвото на Ѓорѓо Димоски.

Но, веќе е неопходно да се согледа и каква рецепција доживува поезијата на Димоски и надвор од македонската средина. Затоа што дури дваесет посебни изданија од неговата поезија се преведени на повеќе јазици. Одделни песни и поетски циклуси се преведени на над триесет јазици. Олкава бројка на преводи има во ретко која биографија на поет, не само од Македонија, туку и пошироко, барем во јужнословенскиот културен простор. Ама денес, таа бројка не значи и многу, ако таа поезија нема одглас. Ова издание приредено од Димитар Пандев ни покажува колку силен одглас има таа поезија надвор од Македонија. Том Филипс, Сергеј Главук, Максим Замшев, Ала Шешкен, Гојко Блажевиќ, Радомир Андриќ, Евелина Митева и Ирен Петрова се меѓу авторите што Пандев ги има застапено со нивните критички осврнувања за Ѓорѓо Димоски.

Ако од сите тие критики со иклучиво афирмативни оценки, треба да се издвои една, тоа можеби би била онаа на Ирен Петрова, во која таа нагласува: „Поезијата на Славе Ѓорѓо Димоски, суштински се разликува од современата бугарска поезија и мислам дека, во многу нешта, ја надминува.“ Зарем има поголемо признание за еден поет од оцената од друг поет, од друга културна средина, кој вели дека со својата автентичност и со својата естетика, неговиот колега ги надминал вредностите на цела една национална книжевност. Ова говори многу и за Димоски и за современата македонска поезија.

На крај, не може да не се нагласи дека сепак, ова е само избор од критичките одгласи. Ако не беше избор, туку ако критиките за поезијата на Славе Ѓорѓо Димоски беа објавени севкупно, ова издание ќе требаше да е во неколку томови. Но, ова издание, со својот концепт осмислен од Димитар Пандев, поделено во одделни поглавја за поезијата, за засебни книги, за интерпретации на песни, за странската критика, и библиографија, е урнек како да се подготвуваат вакви изданија. Веруваме дека од една страна, ова издание, и пошироко од македонската книжевна средина ќе биде пример како да се подготвува книга од ваков карактер, но дека од друга страна, во исто време ќе биде поттик за натамошни критички и научни оврнувања за поезијата на Димоски, како од македонската, така и од странската книжевна наука и филологија воопшто.